

## ***Rolniczy aspekt przemian krajobrazu Pienin na przykładzie miejscowości Krościenko n/D.***

Agricultural aspects of landscape changes in the Pieniny Mts.  
on the example of Krościenko n/D.

DANUTA SOCHACKA, WOJCIECH PRZEGON

*Katedra Geodezyjnego Urządzania Terenów Wiejskich, Akademia Rolnicza,  
ul. Królewska 6, 30-045 Kraków*

**Abstract.** The descriptive method of work discusses the factors which influence and create landscape in the Pieniny Mts. as shown on the example of Krościenko n/D. Natural environmental factors, as well as mans activities, shaped the layout of scenery characteristics for the Pieniny orogen.

### CEL I ZAKRES OPRACOWANIA

Opracowanie ma na celu określenie skutków, jakie wywiera na krajobraz rolniczy środowisko przyrodnicze, ustroje gruntowe (Solecki 1971) (polaniarski, łanowy, niwowy) i związane z nim formy gospodarki, stosunki władania oraz produkcja rolnicza.

Zmiany zachodzące w procesie historycznym miały wymierne odbicie w przestrzeni. Ukształtowały strefę rozłogu rolniczego, która wraz z zabudową i otaczającymi górami stworzyła swoisty krajobraz miasteczka rolniczego. Spośród dziesięciu osiedli (Czorsztyn, Grywałd, Hałuszowa, Kluszkowce, Krościenko z Tylką, Krośnica, Sromowce Wyżne i Niżne, Szczawnica), w otulinie Pienińskiego Parku Narodowego, większość reprezentuje najstarszy typ osiedla dolinowego. Zaliczamy do nich te osady, które usytuowały się wzdłuż większych cieków wodnych. Są to: Sromowce Wyżne, Sromowce Niżne oraz nieistniejący już stary Czorsztyn leżące w dolinie Dunajca; Krośnica i Krościenko rozciągnięte wzdłuż doliny Krośnicy; Szczawnica położona nad Grajcarkiem; Kluszkowce przy potoku Kluszkowieckim. Tego

rodzaju usytuowanie terenów osadniczych wiązało się ze średniowiecznym ustrojem gruntowym, który decydował o sposobie użytkowania i podziale ziemi, a także z możliwością łatwego poboru wody, zwłaszcza dla potrzeb przemysłów wiejskich. Osiedla dolinowe są z reguły najstarszymi i największymi osiedlami o szerokim modelu użytkowania. Są także zdecydowanie wykształcone urbanistycznie. Na przykładzie Krościenka, właśnie takiego osiedla rolniczego, przedstawiono efekt przestrzenny powstały w wyniku nawarstwiania się różnorodnych czynników współtworzących krajobraz rolniczy.

### CHARAKTERYSTYKA ROLNICTWA

Krościenko położone jest w Dolinie Dunajca poniżej jego przełomu i w dolnych odcinkach dopływów lewobrzeżnej rzeki Krośnicy i prawobrzeżnych potoków Kozleckiego i Szczawnego. Otaczają je masywy górskie – od południowego zachodu Pieniny, od północy Gorce i od wschodu Beskid Sądecki. Zabudowa usytuowana jest u ujścia Krośnicy do Dunajca, na terasie usypanej z naniesionych przez wodę kamieni i żwirów.

W kierunku południowym teren wznosi się około 80–90 m/km, osiągając wysokość 982 m n.p.m. W kierunku północnym jest podobnie a wysokość wzniesienia sięga 829 m n.p.m. Budowa geologiczna badanego obszaru jest bardzo urozmaicona. Pieniny zbudowane są ze skał wapiennych rzadziej z piaskowca. Pasma Radziejowej i Lubania z fliszu karpackiego. Obszar użytkowany rolniczo stanowią mady naniesione przez Dunajec i Krośnice, Są to gleby żwirowe w klasach bonitacyjnych IIIa, IIIb i IVa. Dominuje na nich kompleks żytni dobry i bardzo dobry, dlatego też uprawiane są tu rośliny o wyższych wymaganiach glebowych. Na pozostałym obszarze występują gleby brunatne górskie o słabo rozwiniętym profilu glebowym klasy V i VI. W miarę wznoszenia się terenu klasa gleb obniża się. Uprawiane są na nich rośliny mało wymagające. Krościenko posiada klimat ciepły i łagodny. Wpływ na wysoką średnią temperaturę ma rzeźba, wystawa i nasłonecznienie. Średnia dobową temperatura wynosi  $+4^{\circ}\text{C}$ , a zimą  $-3^{\circ}\text{C}$ . Występują małe wahania między temperaturą dnia i nocy. Dominują wiatry wiejące z zachodu i północy. Średnia roczna opadów wynosi 731 mm. Opady śniegu zimą są niewielkie, a pokrywa śnieżna zalega od listopada do kwietnia (Zarzycki 1982)

Siła osiedlotwórcza Krościenka – lokowanego w 1348 roku na prawie magdeburskim – w kierunku planowego ukształtowania była znaczna. Ustalone pierwotnie podziały gruntowe wpływały na skupienie i pewną regularność zabudowy (Sochacka 1996). Dopiero później nastąpiło charakterystyczne zjawisko rozlewania się strefy budowlanej. Stało się to bardziej widoczne z chwilą przyłączenia do Krościenka w 1949 r wsi Tylki – osady położonej najwyżej na obszarze pienińskim, o niekwestionowanym pochodzeniu polaniarskim i przysiółkowej zabudowie. Wsi, która zachowała swoją tożsamość i stanowi nadal odrębny organizm wiejski na obszarze administracyjnym Krościenka.

Struktura użytkowania ziemi na obszarze Krościenka wynoszącym 2548 ha, jest charakterystyczna dla struktur obszarów górskich. Występują tu lasy (1325 ha), grunty orne (699 ha), sady (70 ha), użytki zielone (349 ha), oraz tereny pod wodami, zabudowane i inne. Znamienny jest między innymi wysoki stopień zalesienia łącznie dla Krościenka i Tylki – 51.5% powierzchni ogólnej li-

czącej 2900 ha, oraz mniej korzystny udział użytków zielonych Krościenka i Tylki, stanowiący 13.6% w powierzchni ogólnej tych osad. (Sochacka 1996) Wśród gruntów ornych, stanowiących 26.1% powierzchni ogólnej, duża część przeznaczona jest pod zasiew koniczyny i traw. W powierzchni zajętej przez zboża przeważa owies i jęczmień. Uprawa warzyw i owoców zaspakają potrzeby własne rolników. Analizując przekrój pionowy upraw, zauważa się, że poniżej terenów zabudowanych występują sady i ogrody, powyżej zaś uprawy na gruntach ornych. W miarę zwiększania się wysokości oraz nachylenia stoków, rośnie udział trwałych użytków zielonych. Wyjątki stanowią tutaj użytki zielone położone na obszarach zalewowych Dunajca. Tereny nieprzydatne rolniczo pokrywa las. W niektórych miejscach użytki przeplatają się wzajemnie, tworząc barwną mozaikę.

Ważnym elementem wpływającym na krajobraz są działki o różnych kształtach, wielkości i wzajemnym ułożeniu. Charakterystyczna dla tego obszaru jest szachownica gruntów, jako wynik długotrwałych przemian własnościowych. Z punktu widzenia gospodarczego jest to zjawisko negatywne, natomiast bardzo interesujące ze względów estetycznych i ekologicznych. 56.4% gospodarstw ma powierzchnię powyżej 2 ha. Ponadto gospodarstwa te składają się z kilku lub kilkunastu działek. Powoduje to zjawisko wspomnianej już szachownicy oraz występowanie dużej ilości dróg gospodarczych (Ryc. 1).

#### PRZYCZYNY PRZEMIAN KRAJOBRAZU ROLNICZEGO

Przyczyny przemian krajobrazowych są różnorodne i mogą wpływać na jego kształtowanie bezpośrednio lub pośrednio. Niejednokrotnie jedna przyczyna wynika z drugiej. Do szczególnie ważnych zaliczamy: wszelkie znaczące zmiany demograficzne, zwłaszcza przeludnienie i wynikający z tego podział własnościowy, poziom kultury mieszkańców i ich stosunek do wartości krajobrazu, rozwój stosunków prawnych i rozwój form przestrzennych.

W demografii Krościenka zauważyć należy ciągły, historycznie stabilny, przyrost ludności. Koniecznością zatem było sukcesywne powie-



**Ryc. 1.** Zdjęcie lotnicze Krościenka.  
Krościenko air-photo map.

kszenie obszarów gruntów przeznaczonych pod użytkowanie rolnicze. Odbywało się to kosztem stopniowego zmniejszania powierzchni leśnej, która malała również z powodu dużego zapotrzebowania drewna na budulec. Ponieważ możliwości uzyskania gruntów pod uprawę są ograniczone (szczególnie w terenach górskich ograniczenie klimatyczne i glebowe), dlatego w tym należy dopatrywać się przyczyny narastania podziałów własnościowych. Zmiany w strukturze władania decydowały o przestrzennym podziale gruntów. W krajobrazie stopniowo narastała liczba granic i form użytków. Nowe inwestycje jak: budowa dróg komunikacji zewnętrznej, osiedlowej i bezpośredniej obsługi pól oraz powstawanie nowych budynków w zagrodzie, budynków użyteczności publicznej niosły za sobą konieczność prac niwelacyjnych terenu. Z kolei nieprawidłowa orka, rabunkowa gospodarka leśna, niekontrolowany pobór kruszywa budowlanego z potoków, to prace gospodarskie wzmagające procesy erozyjne. Wszystko to spowodowało pewne zmiany urzębienia obszaru Krościenka i okolic.

Drugą ważną przyczyną jest rozwój techniki oraz zmiana zapotrzebowań ludzkich.

W drugiej połowie XIX wieku Krościenko zmieniło charakter rolniczy na uzdrowiskowo-wypoczynkowy, co spowodowało radykalne zmiany w sposobie życia mieszkańców jak i w krajobrazie osiedlowym. Zagęściła się sieć drożna, nastąpiła regulacja cieków, zwiększyły się strefy zabudowane i liczba punktów usługowych (Sochacka 1986, 1996). Zmieniła się w znacznym stopniu struktura zatrudnienia. Kolejną przyczyną zmian w krajobrazie były zmiany stosunków prawnych obejmujących badany obszar. Dotyczyło to również stosunków władania. Każda z większych operacji prawnych zaznaczyła się w krajobrazie Krościenka. Wymienić tu należy: przejęcie gruntów królewskich przez kamerę Austrii w 1797 r., utworzenie Parku Narodowego w Pieninach w 1932 r., reformę rolną po II wojnie światowej oraz wydanie ustawy o ochronie środowiska.

Mówiąc o krajobrazie nie można zapomnieć o tradycjach i folklorze. Chodzi tu głównie o ich wpływ na architekturę miasteczka. Bogate zdobnictwo jest przede wszystkim charakterystyczne dla detali domów mieszkalnych, jednakże w skro-

niejszej formie zostało przeniesione na zabudowania gospodarcze, a także na małe obiekty budowlane (np. kapliczki, bramy, płoty, studnie, ule itp.), dzięki czemu Krościenko nabrało wyglądu osiedla o niepowtarzalnych cechach. Są to główne przyczyny zachodzących zmian krajobrazowych wzajemnie powiązanych i przeplatających się. Każdy element krajobrazu został ukształtowany przez zespół tychże przyczyn.

#### PROCES KSZTAŁTOWANIE SIĘ ROZŁOGU ROLNICZEGO

Rozłóg, czyli kształt terytorium użytkowanego rolniczo jest ważną cechą organizacji gospodarczej. Na rozłóg całej jednostki osadniczej składają się rozłogi poszczególnych gospodarstw. Na obszarze badań spontaniczny wzrost podziału gruntów rolnych i rozpad dawnych struktur agrarnych niekorzystnie wpłynął na związki funkcjonalne rozłogów uprawowych ze strefą mieszkalno-gospodarczą mieszczącą zagrody. Związki strefy zabudowanej z rozłogiem zależnie od ustroju gruntowego kształtowały się różnie, znajdowały odbicie w formach osadniczych i ulegały coraz silniejszym zachwianiom, a w końcu całkowitemu rozpadowi. Ogólnie zasady kształtowania rozłogu początkowo zależały ściśle od użytkowania pierwotnego, związanego z ustrojem gruntowym. Gospodarka na polanach i na łąkach opierała się o zasadę ścisłego związku między zagrodą, a rozłogiem. Natomiast gospodarka na niwach zakładała a priori rozdział pomiędzy zagrodą i rozłogiem, a także ustalała pierwotną szachownicę gruntów. Szachownica ta powstała zresztą wszędzie na resztkach polan, czy łąków poprzez niekończące się działły gruntowe.

Drugą wypadkową zasady kształtowania rozłogu był układ dróg gospodarczych, bardzo gęsto i regularnie prowadzonych na łąkach, a bardzo rzadko nieregularnie i zgodnie z rzeźbą terenu na polanach czy niwach. Naturalne przeszkody terenowe, jak skarpy, uskoki, ostańce skalne i ciek wodne, wpłynęły bezpośrednio na rozplanowanie sieci dróg gospodarczych.

Trzecim czynnikiem kształtowania się rozłogu było piętrowe prowadzenie upraw (Przegon 1986). Wyrażało się ono tym, że na terenie zale-

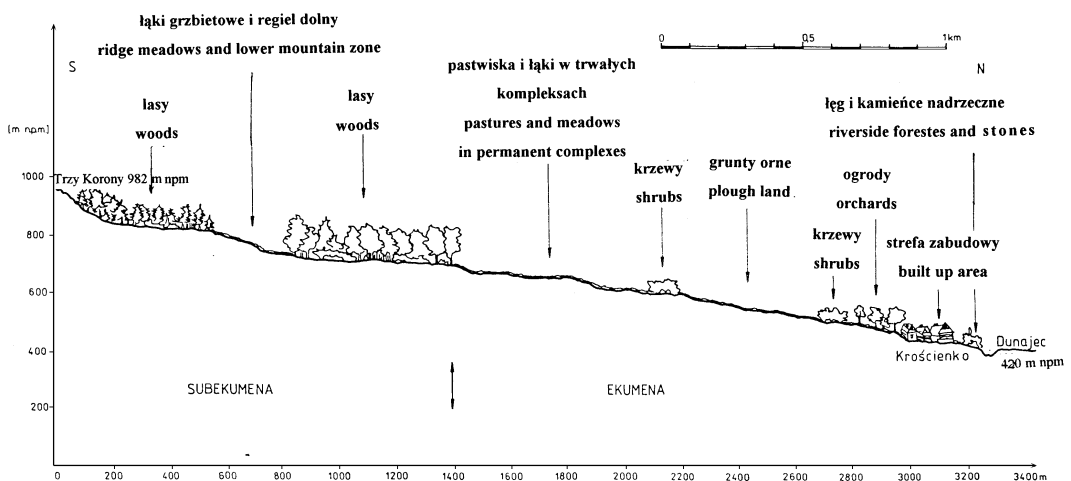
wowym dna doliny rosły lasy i łąki łęgowe, Wyżej, pierwsza i druga terasa fluwioglacjalna – poza zasięgiem zalewów i mrozowisk – była przeznaczona pod zabudowę i najintensywniejsze rolnictwo na tak zwanych powszechnie na Podhalu „ogrodach”. Należy przypuszczać, że na miejscu ogrodów pierwotnie znajdowały się trzy podstawowe niwy trójpolówki: domowa (nawsie), pod oziminę i pod „jarzynę” (zboża jare). Wyżej rozciągały się polany i zarębki, wreszcie grzbiety i szczyty górskie pokrywał las (Ryc. 2).

Czwartym elementem zasady kształtowania rozłogu było zjawisko naturalnego grodzenia pól z tendencją do kształtowania tak zwanych pól zamkniętych. Na terenie osad pienińskich nie zaznaczyło się to zjawisko tak wyraźnie, gdyż przeważała tu zasada wspólnego gospodarowania, charakterystyczna dla ustroju niwowego.

Jak opisane wcześniej procesy przebiegały w Krościenku, kształtując jego tereny rolne? Należy sądzić, że w chwili lokacji, teren osiedleńczy podzielono na łąny. Wyznaczono działki – prostopadłe do osi dolin Dunajca i Krościcy – ciągnęły się one od cieków aż do granic lasu. Od razu też, oprócz własności indywidualnej, występowała wspólnota gruntowa. Stanowiły ją ciągi komunikacyjne oraz niektóre łąki kośno-pastwiskowe na stokach Pienin. Dobra królewska, tzw. „królewszczyzna”, stanowiły lasy. Z upływem czasu

układ pól uległ zasadniczym przemianom. Wprowadzenie trójpolówki zmieniło łąnowy układ pól na niwowy. W niwie wytworzył się jednolity co do długości, szerokości i kierunku układ parcel. Ale układ ten również nie był zbyt długo stabilny. Przeludnienie agrarne obszarów miasteczka było przyczyną częstych podziałów działek w ramach spadku, darowizny, kupna i sprzedaży. Tak więc przechodzenie praw własności parcel w obrębie niw powodowało coraz większą szachownicę gruntów wsi. W krajobrazie rozłogu rolniczego wytworzyła się gęsta sieć dróg gospodarczych. Działki przybierały różne kształty od nieforemnych do paradoksalnie długich i wąskich. Niekorzystnym zjawiskiem był wyrąb lasów oraz wykorzystanie do upraw rolnych miejsc nie nadających się do tych celów. Te trwające dłuższy okres czasu procesy spowodowały nieodwracalne zmiany krajobrazu. Utworzenie Pienińskiego Parku Narodowego zahamowało przynajmniej w jego obrębie dalszą jego degradację.

Po II wojnie światowej, na skutek reformy rolnej, nastąpiły w strukturze władania ziemią znaczne zmiany. Część ziemi (tzw. „wielkiej własności”) przypadła chłopom, którzy w ten sposób powiększyli areał swoich gospodarstw, część włączono do Pienińskiego Parku Narodowego. W roku 1954 jeszcze raz powiększono powierzchnię Parku i wtedy Krościenko wraz z okolicą znalazło



Ryc. 2. Przekrój hipsometryczny przez krainy krajobrazowe. Hypsometric cross-section of Krościenko landscape areas.

się w jego otulinie. Jednak te działania nie spowodowały radykalnych zmian w układzie przestrzennym gruntów. Powiększały się wprawdzie małe gospodarstwa ale nie zlikwidowało to szachownicy gruntów.

#### KRAINY KRAJOBRAZOWE AREALU ROLNICZEGO

Kraina pól i granic śródpolnych Krościenka rozciąga się poniżej strefy zabudowanej osiedli na średniej wysokości do 600 m n.p.m. Obejmuje ona uprawy orne często przemieszane z małymi powierzchniami łąk, pastwisk i lasów. Między polanami, zwłaszcza wzdłuż dłuższych ich boków, na stromych pozbawionych zadrzewień miedzach, znajdują się sztuczne usypiska kamieni zebranych z pól. Tworzą one tzw. kamieńce śródpolne. Często grunty orne zlokalizowane są na terenach, które nie nadają się pod uprawę ze względu na zbyt dużą stromość stoków. Wiąże się to z istniejącym na tym terenie głodem ziemi. Zmuszał on do zabierania pod uprawy rolnicze nawet te grunty, które położone były na bardzo stromych stokach. Zjawisko to jest wysoce niekorzystne, gdyż przyczynia się do szybszego niszczenia gleby przez erozję wodną. Pewnym sposobem zaradczym w tej sytuacji jest orka wzdłuż warstwic. Powoduje ona powstanie terasów, które należy korzystnie ocenić ze względu na retencję. Na utworzonych miedzach rośnie roślinność krzewiasta: tarnina, czarny bez i czeremcha. Stanowi ona schronienia dla drobnej fauny. Powstałe terasy są elementem współtworzącym krajobraz krościeńskich pól.

Następną krainę krajobrazową tworzą użytki zielone łąki i pastwiska. Na terenie Krościenka rozrzucenie przestrzenne użytków zielonych uzależniło się od hipsometrii, rzeźby i warunków glebowych. Należy stwierdzić, że łąki zajmują raczej zagłębienia terenowe i są położone na glebach wilgotnych leżących w pobliżu cieków wodnych oraz spływów wody opadowej między gruntami ornymi. Pastwiska zaś znajdują się na miejscach wyższych, a przez to suchszych, ponieważ tylko na takich terenach mogą zwierzęta wypasać się bez obaw o zarażenie się motylicą czy innymi pasożytami. Także na dostatecznie suchych glebach zwierzęta mogą się paść przez całe lato, nie niszc-

ząc powierzchni i darni. Na omawianym obszarze użytki zielone rozmieszczone są w trzech piętrach wysokościowych.

Łąki i pastwiska dolinowe w trwałych kompleksach rozciągają się na obszarach zalewowych oraz między pierwszą i drugą terasą nadrzeczną. Sąsiadują z zadrzewieniem łągowym oraz ze strefą zabudowaną. W niektórych fragmentach przechodzą wyżej do granicy pól ornym.

Łąki i pastwiska stokowe, stanowiące drugie piętro wysokościowe występowania użytków zielonych, rozciągają się w granicach 600–700 m n.p.m. Są to wyłącznie łąki pochodzenia antropogenicznego. W krajobrazie górskim pojawiały się stopniowo, jako rezultat rozwoju gospodarczego przejawiającego się wzrostem zaludnienia, zwiększeniem pogłowia zwierząt gospodarskich i poszukiwaniem zaplecza paszowego dla ich chowu. Są one użytkowane przemienne, to znaczy raz w roku są koszone a następnie wypasane. Omawiane trwałe użytki zielone o położeniu stokowym spełniają wiele ważnych funkcji. Stanowią ochronę dla gleb, zabezpieczając je przed degradującymi wpływami procesów erozyjnych. Mają duży wpływ na kształtowanie się bilansu wodnego i poprawę retencji wodnej. Przyczyniają się do zróżnicowania biocenoz obszarów PPN i jego otuliny. Warunkiem czerpania korzyści z użytków zielonych musi być ściśle podporządkowanie nadrzędnemu celowi, jakim jest ochrona środowiska.

Trzecią grupę użytków zielonych stanowią łąki i pastwiska położone na grzbietach w częściach podszczytowych stoków. W najwyższych partiach terenu rozlokowały się bujne łąki ziołoroślowe. Są one koszone nieregularnie, raz na 2–3 lata. Polany te odznaczają się bardzo korzystnymi walorami rekreacyjno-turystycznymi i stanowią o małowniczności krajobrazu pienińskiego.

Obecny stan lasów Parku w części tylko odzwierciedla panujące w nim warunki siedliskowe i pierwotnie występujące drzewostany. W miarę wzrastającego zapotrzebowania na tereny pod uprawy rolnicze, powierzchnie leśne ulegały sukcesywnemu zmniejszaniu się. W efekcie doprowadziło to do zachowania lasów głównie na terenach nie nadających się już dla celów rolniczych. Kulminacyjny okres dewastowania lasów w Pieninach przypada na przełom XIX i XX wieku.

W tym czasie bardzo intensywnie pozyskiwano drewno, co sprawiło, że „plądrownicze” wycięby pojedynczych drzew były często zastępowane zrębami zupełnymi. W parze z wycinaniem drzew występowała wszechstronna irracjonalna penetracja lasów. Wypasano w nich bydło domowe, grabiono ściółkę, obcinano gałęzie drzew na paszę i wyścielanie obór. Ta ingerencja człowieka w środowisko leśne wzmogła procesy erozyjne, oraz była przyczyną postępującej degradacji lasów, która w skrajnych przypadkach prowadziła do zupełnego zniszczenia środowiska leśnego.

Omawiając strefę lasów i gruntów rolnych w Pieninach, zwróćmy uwagę na wyraźne rysującą się nieprawidłowość w użytkowaniu, która przejawia się bezpośrednim zetknięciem gruntów rolnych i leśnych. To sąsiedztwo krajobrazów pól i lasów, szczególnie wśród leśników, utrwaliło się jako pojęcie „granicy rolno-leśnej”. Granica pomiędzy różnymi sposobami użytkowania ziemi wynika z bezwzględnej wysokości, z nachylenia terenu, warunków glebowych, podłoża geologicznego, nawodnienia. Zmiana tych warunków nigdy nie przebiega nagle lecz następuje stopniowo w pasie o warunkach przejściowych. Dlatego też przejście to w niższych partiach stoków powinno przebiegać łagodnie poprzez zadrzewienie rozproszone, gdzieśgdzie gęstniejące, przykładowo na obrzeżach cieków wodnych. Pojedyncze drzewa i ich niewielkie enklawy mają również wielkie znaczenie dla poprawy warunków wodnych. Stanowią również interesujące elementy krajobrazu. W wytworzeniu się takiej, a nie innej granicy rolno-leśnej na omawianym obszarze zdecydował jeszcze jeden czynnik. Są to panujące na terenach PPN stosunki własnościowe oraz związane z nimi sposoby użytkowania lasu i gruntów ornych.

W rozważaniach nad rodzajami użytków rolnych przyjmuje się określenie „kultury”. Między innymi wyróżnia się kultury absolutne, których zmiana na inne jest niemożliwa ze względu na warunki przyrodnicze, czy też ekonomiczne. Kulturami absolutnymi na terenie Krościenka – w tym rozumieniu – pozostają wody, nieużytki, lasy na stromych zboczach, oraz większość łąk i pastwisk położonych ponad granicą rolno-leśną.

Znaczącym pojęciem w zakresie użytkowania ziemi, wypracowanym przez naukowców francu-

skich w trakcie prac nad zagospodarowaniem przestrzennym terenów górskich Francji (Przegon 1994), jest teza „równowagi agro-sylwo-pastoralnej” czyli równowagi pomiędzy wykorzystywaniem terenów do celów produkcji roślinnej, leśnictwa i produkcji zwierzęcej. Wyrazem tej równowagi ma być planowana struktura użytkowania ziemi, osiągnięta przez zalesienie oraz rezerwowanie terenów pod trwałe użytki zielone i grunty orne. Jakkolwiek na terenie Krościenka przez ostatnie pięćdziesiąt lat w strukturze użytków zwiększał się udział łąk i pastwisk, to zasada równowagi „agro-sylwo-pastoralnej” nie jest zachowana, ze względu na przewagę gruntów ornych nad użytkami zielonymi. Sytuacja ta nie podnosi efektów ekonomicznych gospodarstw tylko znacznie wpływa na intensywność procesów erozyjnych i osłabia estetykę krajobrazu.

W dziedzinie rolnictwa dąży się do tego, aby zmodyfikować szachownicę gruntów. Proces ten będzie polegać na podziale gruntów na podstawowe kompleksy uprawowe przystosowane do warunków fizjograficznych. Postuluje się powiększenie areалу gospodarstw rolnych do 15 ha, z jednoczesnym zminimalizowaniem ilości działek dla jednego właściciela. W strukturze użytkowania planuje się zwiększenie udziału użytków zielonych i zalesień. Przewidywany kierunek produkcji rolniczej powinien stanowić produkcję zwierzęco-mięsną. Będzie się to wiązać ze zwiększeniem udziału w strukturze zasiewów roślin pastewnych, okopowych i mieszanek pastewnych i okopowych. Pamiętać należy, że w miarę upływu czasu funkcja rolnicza Krościenka stanie się podrzędną na korzyść funkcji wypoczynkowo-turystycznej. Wszelkie zmiany w krajobrazie miasteczka podporządkowane będą funkcji dominującej.

## WNIOSKI

Krościenko dąży do zmiany funkcji. Przekształcenie miasteczka w ośrodek wczasowo-wypoczynkowy spowoduje zmianę struktury zawodowej ludności. Zwiększy się udział ludności zawodowo czynnej w sektorze usług, a także zatrudnienie w budownictwie, transporcie, łączności i rzemiośle. Zmniejszy się liczba ludności zawodowo czynnej w rolnictwie. Następstwem będzie malejąca licz-

ba mieszkańców wyjeżdżających do pracy, a równocześnie powiększy się ilość osób przyjeżdżających do pracy. Zachodzące procesy społeczne stworzą nowy obraz produkcji rolnej oraz użytkowania ziemi. Jak już wspomniano, wykształci się specjalizacja rolna w kierunku mleczno-hodowlanym, co z kolei zaznaczy się w krajobrazie pieniniskim zwiększeniem powierzchni trwałych użytków zielonych.

Zjawiskiem spowodowanym transformacją funkcji będzie znaczne zwiększenie ruchu turystycznego. Wpływać on będzie na ożywienie gospodarcze miasteczka, a jego umiejętne stymulacja nie powinna dopuścić do dewastacji krajobrazu.

Rozwój gospodarczy wpływa często ujemnie na estetykę krajobrazu. Dlatego należy go oprzeć na założeniach będących wypadkową między zasadą ochrony środowiska a rozwojem gospodarczym. W celu zabezpieczenia naturalnych walorów terenu należy zlikwidować obiekty uciążliwe dla okolicy oraz poczynić inwestycje zabezpieczające przed dewastacją środowiska.

Rozwój rolnictwa powinien iść w parze z ochroną środowiska. Dlatego proponuje się zmianę jego kierunku na zgodny z możliwościami naturalnymi. Nowo powstałe zabudowania winny w jak największym stopniu nawiązywać do tradycji architektonicznych tutejszego regionu. Duże znaczenie dla krajobrazu ma wprowadzenie w większym stopniu zieleni w strefę zabudowaną, przy trasach komunikacyjnych celem podkreślenia ich walorów. Zadrzewienie należy wprowadzić także na nieużytkach. W każdym planie zagospodarowania przestrzennego Krościenka winny znaleźć się zasady ochrony różnorodnych form krajobrazowych.

## LITERATURA

- Przegon W. 1986. Z zagadnień zagospodarowania przestrzeni rolniczej w Pieninach. Cz. 1. Piętra uprawowe. — Sprawozdania Komisji Naukowych PAN, Oddz. w Krakowie **30**(1–2): 225–227.
- Przegon W. 1994. Równowaga agro-sylwo-pastoralna w otulinie wybranych parków narodowych. — Biuletyn Regionalny Zakładu Doradztwa Rolniczego AR w Krakowie **306**: 97–98.
- Sochacka D. 1986. Rozwój ukształtowania przestrzennego Krościenka. — Sprawozdania Komisji Naukowych PAN, Oddz. w Krakowie **30**(1–2): 229–230.

Sochacka D. 1996. Proces przemian przestrzennych miasteczka rolniczego Krościenka nad Dunajcem. — Zesz. Nauk. AR, Kraków, Ser. Rozprawy **212**: 1–155.

Solecki A. 1971. Ustrój gruntowy na Podhalu i jego znaczenie dla ukształtowania krajobrazu osadniczego. — TeKa Kom. Urb. Archit, Oddz. PAN w Krakowie **5**: 17–31

Zarzycki K. (red.) 1982. Przyroda Pienin w obliczu zmian. — PWN, Warszawa-Kraków.

## SUMMARY

Agricultural aspects of landscape changes in the Pieniny Mts. on the example of Krościenko n/D. The descriptive method of work discusses the factors which influence and create landscape in the Pieniny Mts. as shown on the example of Krościenko.

Krościenko, a town founded in 1348 on the basis of Magdeburg law, is an example of a valley settlement. It is more important than other settlements situated in the buffer zone of Pieniny National Park. Agriculture is the major function of Krościenko. The authors analyze the structure of land use within the administrative borders of the town.

The following elements shape the Pieniny landscape: demographic changes, level of cultural development of the local people, development of land ownership over the years, as well as the development of spatial forms of settlement. The last factor may be analyzed from the point of view of settlement layout and its zones, design of highland style farms, function of houses and farm buildings, and finally, architectural details.

Another important aspect in the on-going process of agricultural expansion is the connection between cultivated and built-up areas. The authors enumerate four principles: sedentary soil structure, layout of farm roads, growing different crops and a phenomenon of field fencing.

Environmental factors acting over many centuries, as well as those elements, formed by men during the six hundred years of Krościenko's history, have greatly influenced the layout of scenery characteristic to the Pieniny orogen. The layout is presented by Figure 2. In the description, we critically discuss each area that was created and that is related to the main function of the region: agriculture.